

Állam, jog, politika

Digitális aktivizmus		96
Elektronikus szavazás a választási eljárásokban		98
Szerzői jogok a digitális térben		100
Települési önkormányzatok és fenntarthatóság		102
Fenntartható büntetőügy		104
Intézményekbe vetett bizalom		106
Források		107

Digitális aktivizmus

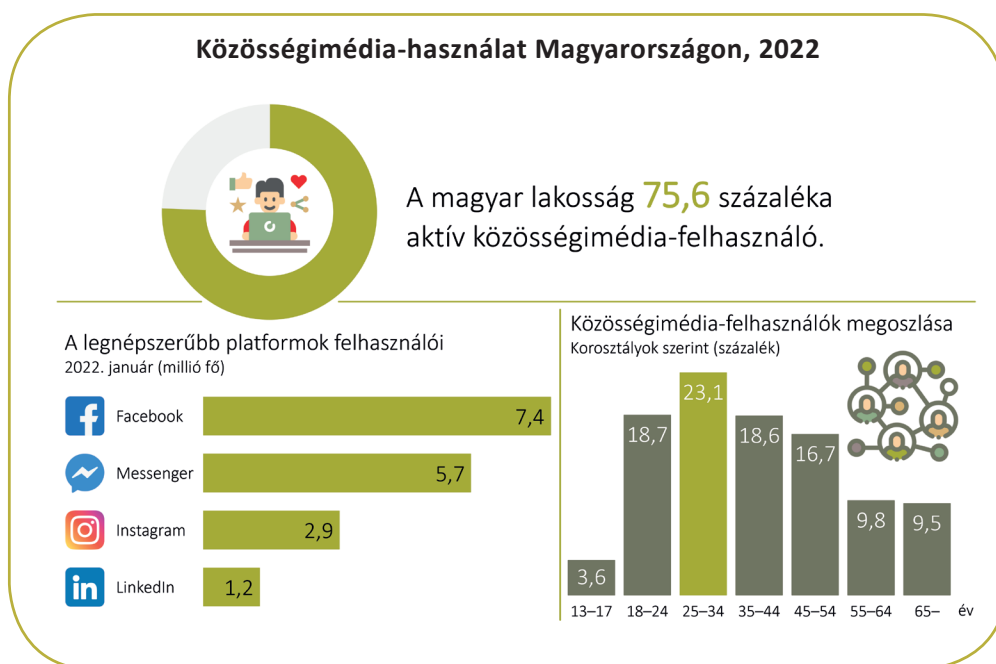
A demokráciák napjainkban tapasztalt főbb kihívásai között szerepel a politikai apátia, az emberek közügyekkel és politikával kapcsolatos érdektelensége, alacsony aktivitása. A polgárok döntésekbe való minél szélesebb körű bevonása és a szavazásokon túlmutató részvételi formák fontosságának hangsúlyozása nem új keletű, a nyugati országokban már az 1960-as években megerősödött ez a nézet. A probléma általános jellege miatt a reszponzív, befogadó és a részvételi döntéshozatalt lehetőleg minden szinten támogató demokratikus intézmények kialakítására való törekvés az ENSZ fenntartható fejlődést célzó prioritásai között is megtalálható (16.7).

A digitális forradalom hatására az utóbbi évtizedekben számos kezdeményezés indult a „hagyományos” demokrácia e-megoldásokkal való kiegészítésére mind az egyes országokban, mind nemzetközi szinten, amelyekről az állam és a polgárok közötti közvetlenebb és hatékonyabb párbeszéd megvalósulását remélik. A kapcsolattartás és véleménynyilvánítás új közegeként az e-demokrácia a részvételi demokrá-

cia egy új állomásának tekinthető (Czékmann 2020). Az infokommunikációs technológián alapuló innovatív eszközök és eljárások által a részvétel olyan alternatív elektronikus formái jelentek meg, mint például az elektronikus városháza, az online petíció vagy az elektronikus szavazás. A digitális világ nemcsak az állam által biztosított felületeken és módokon keresztül teszi lehetővé az állampolgárok számára a közpolitikai vitákban való részvételt, hanem a korábbiaknál nagyobb teret enged a polgárok önszerveződő, alulról jövő kezdeményezéseinek is.

Politikai aktivizmus a digitális térben

A digitális aktivizmus (kiberaktivizmus) az aktivizmus olyan új formáját jelöli, amely során a fellépés fő színtere a digitális tér, az emberek tömeges mozgósítása az internet, egyre gyakrabban a közösségi média segítségével történik. Utóbbi használatának elterjedtségét jól mutatja, hogy a DataReportal 2022. januári jelentése szerint globálisan 4,6 milliárd ember, a világ népességének 58,4 százaléka

aktív közösségimédia-felhasználó, akik ráadásul naponta átlagosan közel két és fél órát töltenek ilyen platformokon. Pusztán a számok alapján a közösségi média valamely fontos politikai vagy társadalmi ügy előmozdítása érdekében az emberek elérhetősége és mozgósítása szempontjából számos lehetőséget rejt magában, amit több korábbi sikeres kezdeményezés és fellépés is igazol. Ilyen például a 2011-ben kirobbant „arab tavasz” elnevezésű tüntetéssorozat vagy az úgynevezett hashtag-mozgalmak, mint a 2017-ben indult #metoo vagy a Covid19-világjárvány megfékezése érdekében életre hívott #maradjotthon-mozgalmak. A digitális aktivizmus hatékonyságát tekintve önmagában is, és a fizikai térben zajló megmozdulást kiegészítve is legitim cselekvési formának tekinthető (Kende et al. 2014).

Míg kezdetben az internetet az aktivisták az információk megosztására használták, mára a mobilizáció hatékony eszköze lett, a támogatás, illetve a tiltakozás alternatív vagy kiegészítő terepe. Számos online csatorna (blog/vlog, online vitafórum stb.) áll rendelkezésre ahhoz, hogy az emberek hallassák a hangjukat, és ezáltal változást érhessenek el. Az internet és különösen a közösségi média a földrajzi határokat is figyelmen kívül hagyva, egymástól távol élő, ugyanazon társadalmi ügyért elkötelezett embereket köthet össze, ezáltal a politikai közösségek szervezésének új potenciális terepét jelenti (Szűts 2018). Az emberek nagyobb elérhetősége és könnyebb kapcsolódása folytán az ügyek láthatóbbá, a kisebbségi vélemények pedig – a hallgatási spirált megszakítva – hallhatóbbá válhatnak (Szűts 2018).

A közösségi média motorja a viralitás, a felhasználói reakciók, mint például a like-ok és megosztások, amelyek száma növeli az üzenetek láthatóságát, ráadásul a saját ismertségi hálózat által ily módon látott tartalmak hitelessége és meggyőző ereje is nagyobb (Burai–Bene 2021). Az emberek szélesebb körű elérése és – különösen az érzelmetelített posztoknál – az üzenetek nagyobb potenciális hatása miatt mára a politikai kommunikáció erőteljesen jelen van ezeken a platformokon. A politikusok az állampolgárookra már nem pusztán meggyőzendő közönségként tekintenek, hanem a közösségi média nyújtotta lehetőségekkel a kommunikációjukat (is) befolyásolni szeretnék (Burai–Bene 2021).

Fiatalok

A politika iránti érdeklődést és aktivitást tekintve az egyik legkritikusabb társadalmi csoportba a fiatalok tartoznak, akik a digitális világra a leginkább fogékonyak. Emiatt az e-részvételi lehetőségek, illetve a digitális térben történő mobilizálás az

ő nagyobb mértékű bevonásukra kínál újabb lehetőségeket. A National Democratic Institute (NDI) 2020 júniusában, a V4-országokban végzett ifjúsági felméréséből kiderül, hogy bár a 16–29 éves fiatalok többsége érdeklődik a politika és a közügyek iránt, politikai aktivitásuk legtöbbször kimerül a választásokon való részvételben. Az egyéb aktivitástípusok közül második helyen az online petícióhoz, tüntetéshez való csatlakozás áll (kivéve Lengyelországot, ahol az online közösségi finanszírozású kampányok támogatása a második leggyakoribb forma). Bár a fiatalok elsősorban a Facebookot használják a politikai és közéleti ügyekkel kapcsolatos tájékozódásra, mégis ebben a csatornában bíznak a legkevésbé.

Aggályok

Számos pozitív hozadéka mellett a digitális térben történő mobilizálás és részvétel több kihívással is jár. Egyrészt bár az internettel rendelkező háztartások aránya folyamatosan nő, a hozzáférés nem teljes körű. Az Eurostat 2021-es adatai alapján a háztartások internetellátottsága az EU-27-országokat tekintve 92, Magyarországon 91 százalékos. Másrészt a tudást és a készségeket tekintve a társadalomban továbbra is jelentős a digitális szakadék. Az Eurostat adatai szerint 2019-ben az EU-27-tagállamok polgárainak csupán 56, Magyarország lakosságának 49 százaléka rendelkezett alapszintű vagy annál magasabb digitális készségekkel.

Harmadrészt annak ellenére, hogy a részvétel online formái pozitív hatással lehetnek a politika iránti közömbösségre, önmagában az e-részvétel lehetősége nem aktivizál és teremt politikai részvételt – ehhez a hagyományos részvétel fokozása és a tudatosság növelése is szükséges. Az online mozgalmakban részt vevők politikai elkötelezettségének mértéke kérdéses, mivel nem tudható, hogy az online aktivitás nem helyettesíti-e az „offline”, tényleges jelenléteket, és az aktivizmus nem korlátozódik-e csak az online szférára. A klikktivizmus azt a jelenséget írja le, amikor az egyén online tevékenysége (egy like, megosztás vagy poszt) által válik egy mozgalom részesévé. A szakirodalom egy része szerint ez a fajta digitális aktivitás növeli a részvételt és az aktivitási hajlandóságot, míg a másik része ezzel kapcsolatban szkeptikus, és megkérdőjelezi a kattintás mögötti valódi elköteleződést (Techopedia; Kende et al. 2014). Az irodalom jelenlegi állása szerint a gyakorlatban tapasztalt online és offline aktivizmus közötti korreláció oka lehet az emberek online és a virtuális téren kívüli magatartásának összefonódása, vagy az is, hogy egyes személyek online aktivizmusa másokat cselekvésre sarkall a fizikai térben (Greijsdanus et al. 2020).

Elektronikus szavazás a választási eljárásokban

Elektronikus szavazásnak számít, ha a választó a szavazóhelyiségben gépen és nem papíron adja le a szavazatát, továbbá ha a szavazatok összeszámlálása gépesített. A választások lebonyolítása azonban mégsem ezekben az esetekben nyer teljesen új értelmet, hanem az e-szavazásnak abban a formájában, amelyben a választó az interneten keresztül szavaz, mivel szavazatát ez esetben bárhonnán leadhatja, s nem szükséges személyesen megjelennie a szavazókörben.

Előnyök és kockázatok

Ha egy ország választási rendszere lehetővé teszi az e-szavazásnak ez utóbbi formáját, az nemcsak azzal az előnnyel jár, hogy a választók bárhonnán szavazhatnak, ahol van internetkapcsolat, hanem egyrészt lehetőséget ad a külföldön élő választópolgároknak arra, hogy éljenek állampolgári jogaikkal, másrészt egyszerűbbé teheti a szavazást azok számára is, akiknek fogyatékoságuk miatt nehézségekbe ütközik a szavazóhelyiség megközelítése. Nem elhanyagolhatók az anyagi szempontok sem, hiszen az elektronikus szavazás által csökkenthető a választás lebonyolításának költségei, és az eljárás papírmentesen történhet (SDG 12.2).

Mindemellett az online voksolás az érvénytelen szavazatokat és mindazokat az emberi hibákat is kiküszöböli, amelyek a papíralapú szavazás adminisztrációja során jelentkezhetnek. Az e-szavazás során a hagyományos csalási módszerek (láncszavazás, szavazólapokkal történő manipuláció) sem működnek, az eljárás gyorsabbá válik, továbbá járványügyi szempontból is kedvezőbb, mivel nem igényli a személyes érintkezést. A választók kellően pontos és érthető tájékoztatását követően az új szavazási eljárás iránti bizalom és a választási részvétel is várhatóan nőni fog, s teljesülhet az ENSZ Fenntartható Fejlődési Keretrendszerének kitűzött célja, hogy az intézmények hatékonyak, elszámoltathatók és átláthatók legyenek minden szinten (SDG 16.6).

Az Európa Tanács azzal segíti a tagállamokat, hogy ajánlásaiban – legutóbb 2017-ben – alapvető normákat határozott meg az e-szavazás lebonyolítására, ezzel is elősegítve a választópolgárok bizalmának erősítését iránta (CM/

Rec(2017)5). Eszerint, ha a hozzáférés nem biztosított minden választó számára, az e-szavazás csak egy lehetőség lehet; továbbá az e-szavazásnak képesnek kell lennie arra, hogy egyszerre biztosítsa a választó anonimitását és egyedi beazonosítását. Az Európa Tanács előírja továbbá a választásokon alkalmazott szoftverek független tanúsításának követelményét is.

Az ezredfordulót követően számos ország tervezte az e-szavazás lehetőségének bevezetését a választásokon. Többen a megvalósításig is eljutottak, ennek ellenére csak kevés helyen vált tartós gyakorlattá akár a szavazóhelyeken történő gépi szavazás, akár a távoli, online szavazás lehetősége. Ennek oka elsősorban az időközben erőteljesebbé váló kiberfenyegetettségben lelhető fel, amely miatt a korábbinál sokkal nagyobb körültekintést igényel, hogy a szavazás lebonyolítására kiválasztott alkalmazás valóban biztonságos és feltörhetetlen legyen.

A lakosság bizalmát a legtöbb helyen eddig azért nem sikerült elnyerni az új választási eljárás iránt, mert a folyamatokat nem találták kielégítően átláthatónak. Németországban az Alkotmánybíróság ezen az alapon mondta ki 2009-ben az elektronikus szavazás alkotmányellenességét. Több, szavazógépet kipróbáló ország (például Írország vagy Hollandia) pedig visszatért a választások hagyományos, papíralapú lebonyolításához. Magyarországon jelenleg nincs napirenden az e-szavazás bármely formájának beemelése a választási rendszerbe.

Az elektronikus szavazás reneszánsza

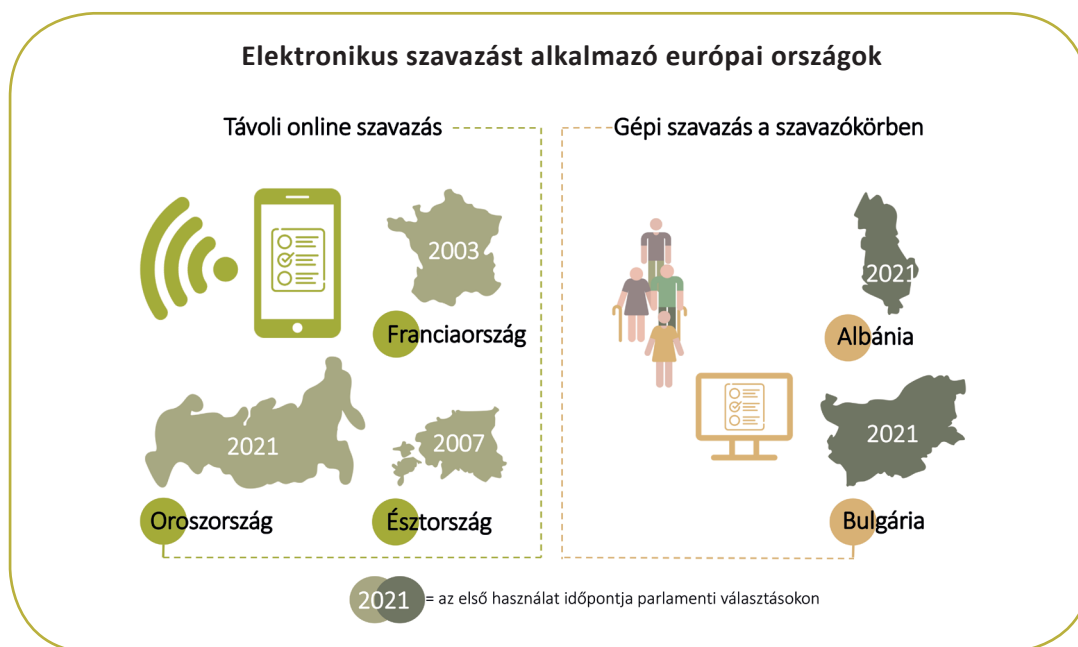
Az online szavazás mintaországa Észtország, amelyet nem tántorított el a módszerrel szemben Európa-szerte tapasztalható bizalmatlanság. 2005 óta eddig minden országos választáson nőtt az online szavazók aránya – legutóbb, 2019-ben már a választáson részt vevők 44 százaléka szavazott ilyen módon. A lebonyolítást folyamatosan tökéletesítik, s igyekeznek megfelelni az időről időre felmerülő újabb biztonsági és átláthatósági igényeknek (ERR News 2019).

Franciaországban, ahol a külföldön élő franciák választják az online szavazást, 2017-ben biztonsági aggályokra hivatkozva felfüggesztették ezt a lehetőséget, 2021-ben azonban ismételten biztosították az e-szavazást, melyet a Covid19-járvány miatt kifejezetten ajánlottak is.

A járványhelyzet felgyorsította a megkésett folyamatokat, így tovább erősítette az internet egyre szélesebb körű alkalmazását is. Magától értetődően illeszkedik ebbe a folyamatba, hogy az online megoldások ismét utat törnek maguknak a választási eljárásokban is (Spinelli 2021). Albániában például a 2021. áprilisi parlamenti választásokon harminckét szavazókörben gépen történt a szavazás. Bulgáriában a 2021 júliusában, majd novemberében ismét megrendezett parlamenti választásokon minden olyan szavazókörben, ahol

törölni, sem módosítani. Mindeközben nemcsak az elemek bekerülése lesz átlátható, de bárki számára követhetővé válik a teljes folyamat. Ezen tulajdonságai alkalmassá teszik arra, hogy egy elektronikus szavazási rendszert lehessen rá építeni, mivel képes a szavazó kilétét titkosítani, s közben megmásíthatatlanul rögzíti a szavazatot. Azzal is növelheti az e-szavazásba vetett bizalmat, hogy a voks leadásáról visszajelzést küld, voltaképpen nyugtát ad a választónak (Jafar et al. 2021).

Országos szintű választásokon először 2018-ban, egy afrikai országban, Sierra Leonében vetették be kísérleti jelleggel a blokklánc-technológiát az ENSZ Fenntartható Fejlődési Keretrendszerének 17.7 alcélja jegyében, amely a fejlődő országok számára a környezetbarát technológiák fejlesztésének, átadásának, terjesztésének elősegítését írja elő.

háromszáz szavazónál többen szerepeltek a névjegyzékben, csak érintőképernyőn lehetett szavazni.

Az online szavazás valamilyen formájának bevezetése vagy újrabevetése ismét napirendre került néhány további európai országban, a legkomolyabban Svájcban.

Ezt a tendenciát egy új technológiai megoldás is erősíti, amely számtalan alkalmazási területe mellett ígéretesnek mutatkozik a választások elektronikus lebonyolítása terén is. Az úgynevezett blokklánc-technológia képes lehet a teljes választási folyamatot átláthatóvá, ellenőrizhetővé és biztonságosabbá tenni a választópolgárok számára.

A blokklánc egy olyan lista, amely digitális elemekből áll, s minden eleme a rendszerbe kerüléskor egyfelől titkosított, másfelől érinthetetlen lesz, azaz nem lehet sem

tésének, átadásának, terjesztésének elősegítését írja elő. 2020 decemberében a romániai parlamenti választáson a választási részvételt rögzítették blokklánc típusú rendszerrel. A szavazókörben megjelenő szavazókat ujjlenyomatukkal rögzítették, ami kizárta a többes szavazás lehetőségét, és azonnali részvételi adatokat szolgáltatott. 2021 szeptemberében az oroszországi parlamenti választásokon hét régióban már online is lehetett szavazni, s az itt alkalmazott rendszer is blokkláncalapú volt.

Az új szavazási technológia alkalmazása ma még általánosan nem elfogadott sem politikai, sem tudományos körökben annak ellenére, hogy a korábbiaknál megbízhatóbb megoldást kínál a felmerülő biztonsági aggályokra (Al-Maaitah et al. 2021).

Szerzői jogok a digitális térben

Az emberi szellemi alkotótevékenység, annak produktuma és a folyamathoz kapcsolódó személyek a jog védelmét élvezik. Az ENSZ Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata 27. cikkének 2. pontja szerint „mindenkinek joga van minden általa alkotott tudományos, irodalmi és művészeti termékkel kapcsolatos erkölcsi és anyagi érdekeinek védelméhez”. Az Európai Unió Alapjogi Chartája 17. cikkének (2) bekezdése a tulajdonhoz való jog körében deklarálja, hogy a szellemi tulajdon védelmet élvez, amely magában foglalja az irodalom, a művészetek, a tudomány és az ipar területén keletkező alkotásokat, termékeket. Mindezek az innováció és a haladás legfőbb ösztönzői, amelyek kulcsfontosságúak az Egyesült Nemzetek fenntartható fejlődési céljai (SDG-k) sikeréhez. A Szellemi Tulajdon Világszervezete (World Intellectual Property Organization, WIPO) által működtetett programok különféle módokon járulnak hozzá a fenntartható fejlesztési célokhoz, kezdve a műszaki információk megosztásától az online piacterek létrehozásán át a fogyatékkal élők oktatási támogatásáig.

A szerzői jog – mint a szellemi tulajdon védelmének egyik ága – az irodalmi, tudományos és művészeti alkotásokat

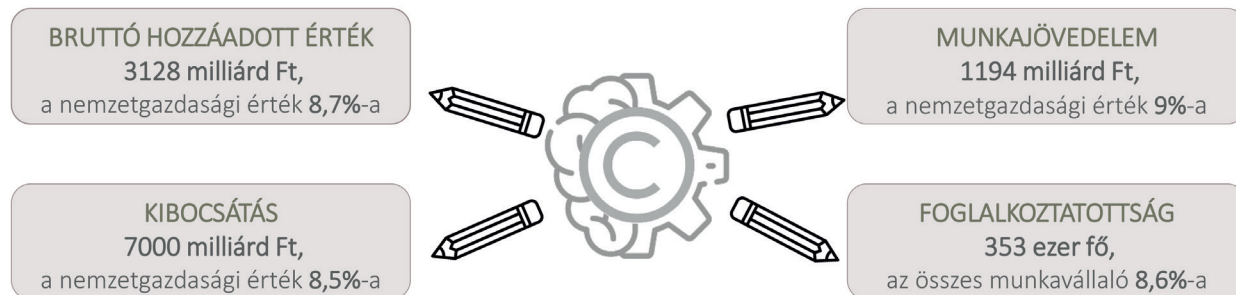
hivatott védeni és szabályozni. A személyhez fűződő és a vagyoni jogok szűkebb értelemben azt illetik meg, aki a művet megalkotta, de számos kapcsolódó, úgynevezett szomszédos jog is járul mellé, mint például a művet közvetítőké.

A könyvnyomtatástól a platformvilágig

Ezt a jogágot a könyvnyomtatás feltalálása hívta életre, mivel akkortól vált lehetővé a könyvek gyors és nagyszámú többszörözése. A nyomdai és kiadói vállalkozásokkal egy időben megjelentek a tartalmi felügyeletet biztosító cenzori hatóságok, és kialakultak a gazdasági és jogi védelmet biztosító jogintézmények, szabályozások. Hasonló ugrást jelentett a 20. századi technikai fejlődés is a tömegkommunikációs és műsorszóró eszközök széleskörűvé válásával és az élet szinte minden területén megjelenő számítástechnikával, majd a digitalizációval.

A szerzői jog tehát évszázadok óta próbál lépést tartani a technikai fejlődéssel és a társadalmak kulturális szokásainak változásával. Felgyorsult módon jelennek meg új műfajok, új tartalomhordozók és -közvetítők, így a „gutenbergi világban” gyökerező szereplőkre: a „szerző – kiadó

A szerzői jogi ágazatok teljesítménye Magyarországon 2018-ban

A WIPO módszertana a szerzői jog szempontjából kiemelt ágazatok gazdasági teljesítményét méri, beleértve a kreatív ágazatok tevékenységeinek a többi ágazatra begyűrűző hatását is.

– felhasználó” hármására számos egyéb közreműködő is ráfűződik, a közvetítőcsatornák üzemeltetőitől kezdve a közös jogkezelőn át az értékesítőig. Kutatók felhívják a figyelmet arra, hogy a szerzői jogi értéklánc egyre hosszabb, a vagyoni jogok érvényesítése egyre nehezebb, a hirdetői bevételek pedig egyre egyenlőtlenebbül oszlanak meg az egyes szereplők között. És míg kezdetben a verseny a kiadók között a szerzőért folyt, mostanra a verseny tárgya az emberek figyelme lett (Szalay–Polyák 2020).

A digitális térben megváltozott a korábban alkotóművészként értelmezett „szerző” fogalma is, hiszen napjainkban bárki képes arra, hogy elhelyezzen mások által hozzáférhető, a szerzői jog védelme alatt álló tartalmat valamelyik internetes oldalon vagy nyilvános online platformon, és bárkinek lehetősége van a már létező tartalom, akár műalkotás többszörözésére és terjesztésére is, a szerzői jog megsértésével. A szerzők és a felhasználók közötti érdeellentét azon alapszik, hogy a felhasználók korlátozás nélkül szeretnének hozzáférni a digitális tartalmakhoz (Szalay–Polyák 2020). Attitűdjük szerint, mivel az egyéni felhasználás-letöltés nem károsítja az eredeti tartalmat, a tulajdon elvétele a hagyományos értelemben nem történik meg.

Mindezen folyamatok eredményeként elengedhetetlen lett a digitális jogkezelés eljárásának és technológiájának megjelenése, melynek során a jogkezelő (például az ARTISJUS Magyar Szerzői Jogvédő Iroda Egyesület) a saját nevében gyakorolja a jogosult helyett és javára a vagyoni jogokat, ezáltal lehetővé téve a digitális tartalmak biztonságos terjesztését és értékesítését (Bartos 2020).

Az Európai Unió szerzői jogi reformja

Az EU Bizottsága által a 2010-es évektől kezdeményezett szerzői jogi reformfolyamat célja a szerzői jogi oltalom alatt álló művek és szolgáltatások belső piacon történő szabad áramlásának biztosítása és a digitális egységes piac megteremtése – a korszak igényeinek megfelelően. Az „Európai digitális egységes piaci stratégia” (COM(2015) 192 végleges) előirányozta a távközlési szabályok, valamint az online platformok gyakorlatának és az ahhoz fűződő szerzői jogvédelem kérdésének szabályozását, vagyis egy modern európai szerzői jogi keretrendszer létrehozását és a digitális környezethez való igazítását. Ennek eredményeként született meg „Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2019/790 irányelve (2019. április 17.) a digitális egységes piacon a szerzői és szomszédos jogokról, valamint a 96/9/EK és a 2001/29/EK irányelv”, amely az alábbi főbb változásokat hozta magával:

- Egyszerűbbé válik a szerzői jogi védelem alatt álló anyagok különféle célú felhasználása azáltal, hogy a szerzői jog alóli kötelező kivételeket vezet be a szöveg- és adatbányászat, a művek oktatási szemléltetés céljából történő digitális felhasználása és a kulturális örökség megőrzésének előmozdítása érdekében. Bizonyos feltételek mellett korlátozás nélkül bárki használhatja és megoszthatja a közkinccsé vált műalkotások példányait.
 - A sajtókiadók számára az irányelv nagyobb védelmet biztosít kiadványaik digitális használatára, de csak az online szolgáltatók általi használat tekintetében. Az új jogok nem terjednek ki a hiperhivatkozási cselekményekre és a sajtókiadványok nagyon rövid kivonataira sem. A sajtókiadványokban szereplő művek szerzőinek megfelelő részesedést kell kapniuk a műveik felhasználásából származó bevételekből.
 - A platformok – például a Facebook, a Twitter vagy az Instagram – online tartalommegosztó szolgáltatóknak minősülnek. A felhasználók tartalmat tehetnek közzé idézés, kritika, ismertetés, karikatúra, paródia vagy utáncat készítésének céljából, de a platformok felelősek a jogi engedélyek megszerzésért és a jogdíjak megfizetéséért. Ennek egyelőre előzetes figyelmeztetéssel és különböző szűrőprogramokkal próbálnak megfelelni. Ugyanakkor a felhasználók jogorvoslati mechanizmust vehetnek igénybe a tévesen blokkolt vagy az eltávolított tartalommal kapcsolatos viták esetén.
 - Biztosítani kell, hogy a megfelelő és arányos díjazás elve vonatkozzon azokra az esetekre, amikor egy szerző vagy előadóművész kizárólagos jogai gyakorlását másnak engedélyezi, vagy másra átruházza.
 - A jogosultaknak legalább évente egyszer átfogó tájékoztatást kell kapniuk műveik felhasználásáról. Jogukban áll észszerű idő elteltével visszavonni a jogok engedélyezését vagy átruházását.
 - Az irányelv megerősíti a szerzők és az előadóművészek tárgyalási és szerződésmódosítási jogait a megfelelő és méltányos díjazás érdekében.
- Az irányelv átültetésének a hazai jogba Magyarország 2021-ben eleget tett. Az újonnan elfogadott tagállami szerzői jogi szabályozások az elkövetkezendő években fogják megmutatni, hogy vajon sikerült-e egyensúlyt teremteni a szerzői jogi jogosultságok védelme és más alapjogok (például a véleménynyilvánítás szabadsága, információs jogok), és végső soron a vállalkozás szabadsága, az egységes digitális piac megteremtése, valamint az emberi szellemi alkotás szabadságának biztosítása között.

Települési önkormányzatok és fenntarthatóság

A Patrick Geddes (1854–1932) skót várostervező nevéhez köthető „*Gondolkodj globálisan, cselekedj lokálisan!*” elv igen tömören ragadja meg azt, hogy a globalizáció mentén megfogalmazott célok eléréséhez elengedhetetlen a helyi adottságok figyelembevétele és a helyi szintű cselekvés. Az ENSZ fenntartható fejlődési céljaival kapcsolatban nehezen vitatható a helyi szint jelentősége, mivel számos kihívás, mint például a szegénység vagy a klímaváltozás okozta változások, nemcsak globálisan, hanem helyi szinten is jelentkező, helyi vonatkozással is bíró problémák, amelyek helyi megoldásokért kiáltanak. Részben a szubszidiaritás elve, részben pedig annak felismerése következtében, hogy a közösségek nagyobb felelősséget éreznek, ha a közvetlen környezetük fenntarthatósága a cél, az ENSZ kiemelten is foglalkozik a települések és a közösségek fenntarthatóságával (11. cél). Ennek megvalósításához a települési önkormányzatok közreműködése elengedhetetlen, mivel egyrészt ezen intézmények kapcsolódnak a legközvetlenebbül a lakossághoz, másrészt méretükből és a problémákhoz való közelségükből kifolyólag könnyebben és gyorsabban képesek reagálni.

Fenntartható települések

A települések fenntarthatóságának megteremtése és biztosítása során az önkormányzatoknak környezetvédelmi, társadalmi és gazdasági szempontokat egyaránt figyelembe kell venniük, ezek egymásra való kölcsönhatása miatt a szempontok komplex és következetes kezelése szükséges. A helyi szintű fenntarthatóság fontos elemét képezik az alkalmazott technológiai megoldások, a település térszerkezete (tagoltsága, a települési funkciók összetétele, közlekedési rendszere stb.), természeti erőforrásokkal való időálló gazdálkodása, a helyi közösségek döntésekbe való bevonásának mértéke, a települések népességmegtartó képessége stb.

Napjainkban a digitalizáció térnyerése, valamint a fenntarthatóság jegyében egyre több okosvárosprojekt lát napvilágot, amelyek célja az infokommunikációs technológiai megoldások minél szélesebb körű alkalmazása a település

fenntartható működtetése során. Példaként említhető Bécs, ahol a 2050-ig szóló Smart City Wien keretstratégia mentén tervezik megvalósítani a város gazdasági, környezeti és társadalmi szempontból is fenntartható digitális átalakítását. A hatékony energiagazdálkodás és a lakosok magas életszínvonalának biztosítása mellett a stratégia nem titkolt célja, hogy általa Bécs Európa digitális fővárosa legyen. Ahogy az az osztrák főváros esetében is igaz, az önkormányzatok ezen okosváros-fejlesztéseknek nemcsak támogatói, hanem egyben alanyai is. Az önkormányzatok digitális fejlesztésére, az e-önkormányzat bevezetésére már korábban is volt törekvés, de ennek szükségessége a Covid19-világjárvány kitörésével még nyilvánvalóbbá vált.

Társadalmi szempontból a fenntartható települési működéshez nagymértékben hozzájárulhat az érintettek (lakosok, helyi szervezetek, hatóságok, vállalkozások stb.) minél szélesebb körű bevonása az egyes problémák kezelésébe. Bevonásuk kiterjedtsége, módja és mélysége meghatározó az önkormányzatok által nyújtott szolgáltatások, a település fejlődését célzó projektek sikeressége szempontjából (Számadó 2020). A helyi közösségek, valamint a demokratikus folyamatok erősítésén túl a társadalom helyi döntésekbe való bevonása mellett szól, hogy általa valós igényeken alapuló és a lakosság által is támogatott projektek valósíthatók meg, amelyek időállósága ezáltal nő.

Magyarország

Ma Magyarországon 3178 települési önkormányzat működik (KSH 2021). A fenntartható fejlődéssel kapcsolatos mozgásterüket meghatározza, hogy forrásaik és feladataik nagymértékben centralizáltak. Kötelezően ellátandó feladataik egy része közvetlenül is kapcsolódik a fenntarthatósághoz, ezek (Baranyai–Csernus 2018:255–256):

- településfejlesztés, településrendezés;
- településüzemeltetés;
- az egészséges életmód segítését célzó szolgáltatások;
- környezet-egészségügy;

- helyi környezet- és természetvédelem, vízgazdálkodás, vízkárelhárítás;
- katasztrófavédelem;
- helyi közösségi közlekedés biztosítása;
- hulladékgazdálkodás;
- távhőszolgáltatás;
- víziközmű-szolgáltatás, amennyiben annak ellátásáért a helyi önkormányzat felelős.

A kapcsolódó feladatok ellenére a legtöbb önkormányzat részéről a jogszabályok vagy pályázati kiírások által előírt minimumon túl egyelőre nincs meg a fenntartható fejlődés iránti valódi elköteleződés (Farkasné–Bába 2020). Akadnak hazai jó gyakorlatok is, az ország első települési szintű klímastratégiáját például 2007-ben Tatabányán fogadták el. 2017 és 2020 között négy települési önkormányzat (Budapest IV. és XVIII. kerülete, Budaörs, Kaposvár) részt vett a „Compete4SECAP – Fenntartható Fenntartó” EU Horizont 2020 programban, amely során segítséget kaptak Fenntartható Energia Akciótervek gyakorlati megvalósításában, azok klímaakciótervvel való kiegészítésében, továbbá a közsféra dolgozóinak energiatudatosabbá tételében. Budapest III. kerülete (Óbuda-Békásmegyér) a 2020–2024-es időszakra komplex fenntarthatósági stratégiát fogadott el, amely célul tűzi ki mind a fogyasztás, mind a gazdálkodás terén a pazarlás csökkentését, az okoskerület kiépítését, valamint az elfogadó és befogadó kerületi közösség kialakítását (Civil Impact Nonprofit Közhasznú Kft. 2020).

Főbb szervezetek

Mivel az önkormányzatok számára kevésbé ismertek a sikeres fenntartható települési gyakorlatok, ezt a hiányosságot számos nemzetközi platform és szerveződés igyekszik pótolni. Az egyik legismertebb a Fenntartható Városok és Települések Európai Konferenciája, amelyet először 1994-ben Aalborgban rendeztek meg, ahol elfogadták a települések fenntartható fejlődéssel kapcsolatos szerepét meghatározó, úgynevezett Aalborgi Chartát. Az ehhez kapcsolódó tíz vállalást, amelyek között a fenntarthatósági szempontok döntési folyamatokba való integrálását biztosító városgazdálkodási folyamatok bevezetése is szerepelt, 2004-ben fogadták el (Baranyai–Csernus 2018).

Az ICLEI – Local Governments for Sustainability a fenntartható fejlődés mellett elkötelezett helyi és regionális önkormányzatokat tömörítő globális hálózat, melynek célja a helyi fenntarthatósági kezdeményezések támogatása, az önkormányzatok közötti tudásmegosztás, konzultációk, valamint tréningek biztosítása. A hazai városok közül jelenleg Budapest, Miskolc és Tatabánya önkormányzata tagja a hálózatnak (ICLEI 2021).

A Polgármesterek Klíma- és Energiaügyi Szövetsége azon települési és regionális önkormányzatokat tömöríti magába, amelyek elkötelezettek az Európai Unió klímával és energiával kapcsolatos célkitűzéseinek teljesítése iránt. Az aláírók vállalják, hogy 2030-ig 40 százalékkal csökkentik a kibocsátott üvegházhatású gázok mennyiségét, illetve hogy

csatlakozásuk után két éven belül Fenntartható Energia- és Klímaakciótervet nyújtanak be, amelynek megvalósulásáról két-évente jelentést készítenek. Továbbá 2050-re szeretnék elérni területükön a szén-dioxid-kibocsátás csökkentésének gyorsítását, a klímaváltozás hatásaihoz való alkalmazkodóképesség növelését, valamint a biztonságos, fenntartható és mindenki számára megfizethető energia biztosítását. A szövetségnek világszerte 54 országból vannak tagjai, 2022 januárjáig Magyarországról 222 aláíró csatlakozott (Polgármesterek Klíma- és Energiaügyi Szövetsége honlapja).

Fenntartható börtönügy

A személyi szabadsághoz és biztonsághoz való jogot mint alapjogot nemzetközi egyezmények deklarálják, és minden, demokratikus keretek között működő ország alkotmánya magában foglalja. Ez a jog mindenkit megillet, bárkit megfosztani tőle csak törvényben meghatározott okok miatt és eljárás alapján lehet (lásd Emberi Jogok Európai Egyezménye 5. cikk és Magyarország Alaptörvénye IV. cikk). Mindezeknek megfelelően a magyar jogban is léteznek – a szükségesség és arányosság elvét szem előtt tartva – a személyi szabadságot korlátozó vagy elvonó büntetések, intézkedések, kényszerintézkedések.

A szabadságkorlátozással vagy szabadságelvonással járó büntetések létjogosultságának és a 21. századi elvárásoknak megfelelő büntetési formák alkalmazásának kérdése folyamatosan jelen van a büntető igazságszolgáltatással foglalkozó szakirodalomban és a közéleti vitákban egyaránt. A viták fő csomópontjai:

- az emberi jogok védelme a büntetőeljárás és a büntetés-végrehajtás során;
- alternatív szankciók alkalmazása;
- a társadalomra nehezedő anyagi teher csökkentése;

- a büntetés-végrehajtási (a továbbiakban: bv.) intézetek működtetésével kapcsolatos kihívások.

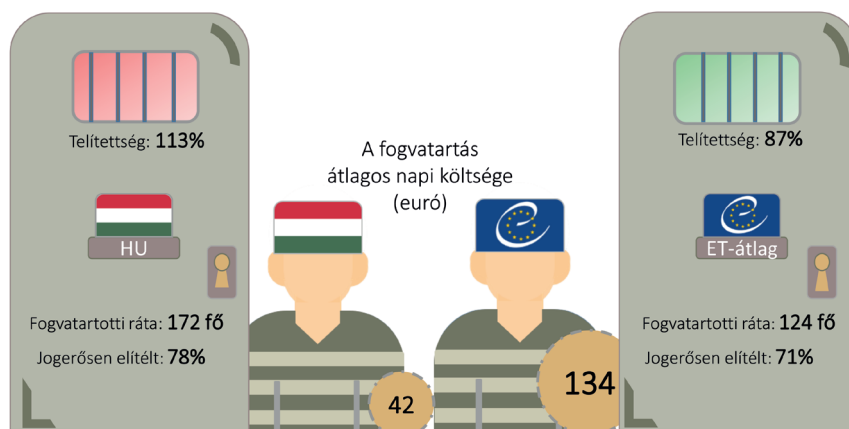
A nemzetközi szervezetek (ENSZ, Európa Tanács) büntetőpolitikai ajánlásaiban egyre inkább előtérbe kerülnek a szabadságelvonást helyettesítő, kiváltó intézményi formák, kívánatosnak tartják az enyhébb korlátozásokkal járó büntetések, az alternatív és a közösségi szankciók előtérbe helyezését. Mindezekkel elérhető, hogy a társadalom igazságérzetének sérelme nélkül valósuljon meg a büntetés célja, miközben csökkenhet az intézményi terhelés. Emellett a szabadságelvonással járó büntetések terén jelen van az emberi jogok érvényesítésének fokozottabb igénye, amely magával hozta a modern kor igényeinek megfelelő intézményi szerkezeti-funkcióbeli átalakítást is.

Börtönkörülmények

Az emberi méltósághoz való jog védelme a büntetés-végrehajtás során különösen előtérbe kerül. A jogvédő szervezetek munkája során és az Emberi Jogok Európai Bírósága ítélezési gyakorlatában leggyakrabban a börtönök telítettsége és zsúfoltsága, a nem megfelelő fogvatartási körülmények,

a jogsértő bánásmód, illetve a bírósági ítélet nélküli fogvatartás kérdése van a középpontban. Az Európa Tanács Miniszteri Bizottsága 2006-ban fogadta el az Európai Börtön szabályok dokumentumát (Rec(2006)2-rev, felülvizsgálata: 2020. július), amely ajánlásokat fogalmaz meg a letartóztatott vagy büntető ítélet folytán szabadságuktól megfosztott személyekre vonatkozólag, különös tekintettel a fogvatartás

A fogvatartás főbb mutatói a büntetés-végrehajtási intézetekben, 2019

A 47 országot összefogó Európa Tanács „SPACE I-2020.” projektjének adatait alapul véve
Fogvatartotti ráta: százezer főre vetítve, az előzetes letartóztatással együtt

körülményeire, a fogvatartottak és a börtönszemélyzet jogaira.

Az ENSZ által megfogalmazott fenntartható fejlődési célok között szerepel a jogállamiság előmozdítása nemzeti és nemzetközi szinten, valamint a mindenki számára egyenlő hozzáférés biztosítása az igazságszolgáltatáshoz (16.3). Ennek egyik indikátora jelzi az elítélt foglyok arányát a teljes börtönnépességben (16.3.2.), amely fontos jelzőszáma egy adott állam igazságszolgáltatási rendszerének. Annak elérése, hogy a jogerősen el nem ítélt fogvatartottak közül minél kevesebben szenvedjék el a szabadságkorlátozás következményeit, egyaránt szolgálja az egyéni és az össz-társadalmi érdekeket is. A magyarországi statisztikák szerint 2020-ban a fogvatartottak 78 százaléka volt jogerősen elítélt. A letartóztatott, nem jogerősen elítéltek aránya az elmúlt években csökkenő tendenciát mutat, ugyanakkor megtorpanni látszik (Aebi–Tiago 2021).

Fenntarthatósági és környezetbarát szempontok

Az elmúlt évtizedekben a fejlett országokban megfigyelhető tendencia a fogvatartottak körülményeinek javítására való törekvés és a bv. intézetek működtetésének újragondolása. Mindezek egyaránt szolgálják az emberhez méltó körülmények megteremtését, a környezetvédelmi és fenntarthatósági elvárásoknak való megfelelést, továbbá azt a célt, hogy az intézetek fenntartása minél kisebb terhet rójon a társadalomra. A „zöld börtönök” vagy „zöld büntetés-végrehajtás” (Green Prisons) modelljének alapvetése:

- a bv. intézetek környezettudatos működtetése;
- a környezetvédelem, a zöldprogramok beépítése az elítéltek mindennapjaiba, munkájába és edukációjába, amelyeknek terápiás és rehabilitációs céljuk is van (empátia, felelősségvállalás, elfogadás, gondoskodás);
- zöld munkakörnyezet biztosítása a bv. intézetek munkatársai számára.

A környezet- és öko-barát börtönök speciálisan tervezett vagy utólag korszerűsített épített környezetben működnek. Európában e téren a skandináv országok járnak az élen (például Sollentuna börtön, Svédország). Ezen intézmények alternatív energiaforrásokat használnak, a hulladékkezelést környezetbarát technológiákkal végzik, ezzel is igyekeznek a működtetéssel kapcsolatos költségeket visszaszorítani.

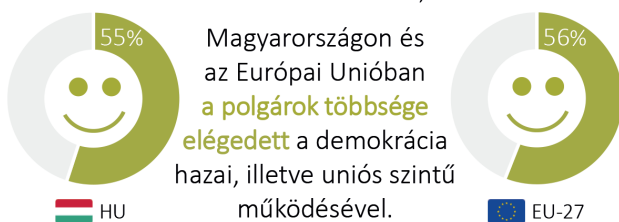
A humánökológiai szempontok gyakorlati megvalósítására elsőként a norvégiai Bastøy szigetén működő bünte-

tés-végrehajtási intézet vállalkozott, amely 1982-es alapítása óta követendő mintaként szolgál. Az Amerikai Egyesült Államokban, ahol világviszonylatban magas a börtönnépesség aránya, szintén népszerű a „zöld börtön”-koncepció, amely a környezetvédelmi szempontok mellett a minél hatékonyabb, kevesebb külső erőforrásból működő bv. intézeteket szorgalmazza. Az ilyen intézetek, saját kutatásaik szerint, ténylegesen hozzájárulnak az elítéltek jobb fizikai és a mentális állapotához, segítik a társadalomba való visszailleszkedésüket. A Washington állambeli „Fenntarthatóság a börtönökben” projektben részt vevő tizenkét állami börtönben változatos fenntarthatósági és környezetvédelmi oktatási projekteket valósítanak meg (például veszélyeztetett pillangók megmentése, méhészeti és kertészeti programok) külső támogatók és cégek segítségével, együttműködő civil közösségekkel (SPP honlapja). A tapasztalatok szerint az itt kialakult partnerségi kapcsolatok és a fogvatartottak bevonása a helyi kezdeményezésekbe mind hozzájárulnak a szabadulásuk utáni élethelyzetük jobbításához.

Az Európai Unió által kezdeményezett európai zöld megállapodás célja, hogy 2050-re a kontinens egészén megvalósuljon a klímasegesség. Az ezt feltételező környezettudatos és környezetbarát technológiák alkalmazásának előmozdításába a magyarországi bv. intézetek is bekapcsolódtak, bár a 19–20. században épült hazai bv. intézmények korszerűsítése jóval nagyobb erőforrást igényel.

Magyarországon a 2013. évi CCXL. törvény preambulumban megfogalmazott cél, hogy az elítéltek teljes körű foglalkoztatása által az önfenntartó büntetés-végrehajtás megvalósuljon, azaz a dolgozó elítélt a munkadíjából köteles legyen a tartására fordított költségekhez hozzájárulni, továbbá hogy a felmerült szükségletek a fogvatartottak által előállított termékek és szolgáltatások által legyenek kielégítve, illetve a bv. szervezet a piaci alapon végzett üzleti tevékenységeiből szerzett nyereséget is az intézet működésére fordíthassa. Nemzetközi tapasztalatok szerint az önellátásra való átálláskor elsősorban a szervezetet kell erre alkalmassá tenni, de folyamatosan figyelembe kell venni az adott intézetben fogvatartottak szellemi-fizikai-szociális állapotából eredő munkaképességét, és a bv. intézet földrajzi-gazdasági környezetét is. A Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnokságának közlése szerint Magyarországon teljesült a fogvatartottak teljes körű foglalkoztatásának megvalósítása és fenntartása (Várkonyi 2021).

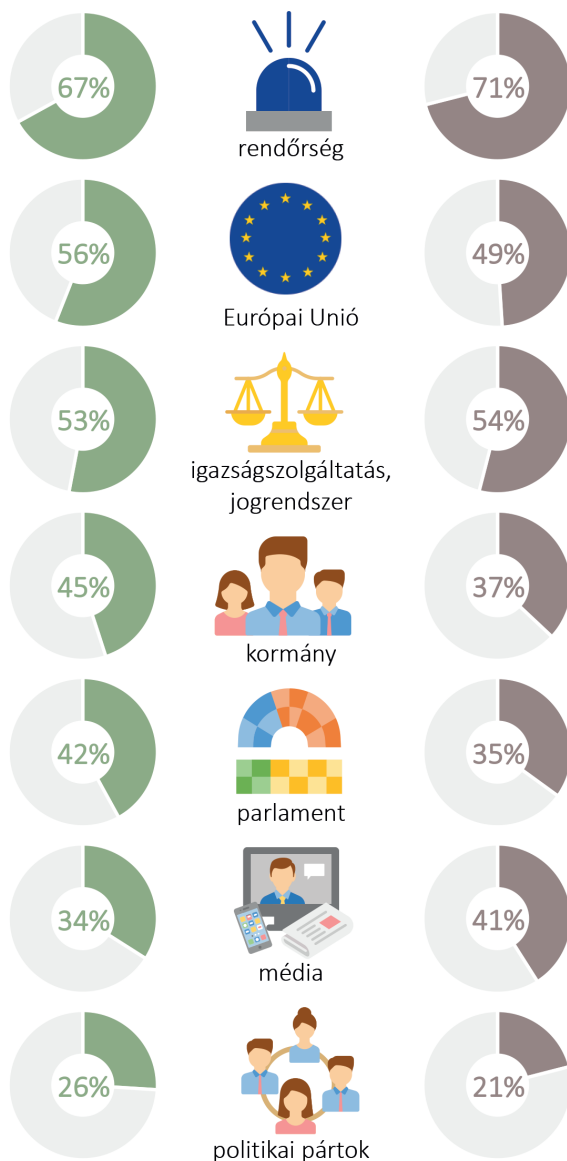
ELÉGEDETTSÉG A DEMOKRÁCIA MŰKÖDÉSÉVEL MAGYARORSZÁGON ÉS AZ EU-BAN, 2021

AZ EGYES INTÉZMÉNYEKBE VETETT BIZALOM* MAGYARORSZÁGON ÉS AZ EURÓPAI UNIÓBAN, 2021

Magyarország

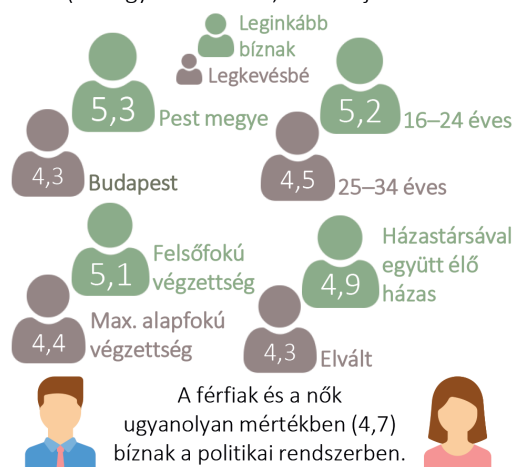
EU-27

*Azon polgárok aránya, akik inkább bíznak az adott intézményben.

A POLITIKAI RENDSZERBE VETETT BIZALOM MAGYARORSZÁGON, 2020

Pont (0 = egyáltalán nem, 10 = teljes mértékben)

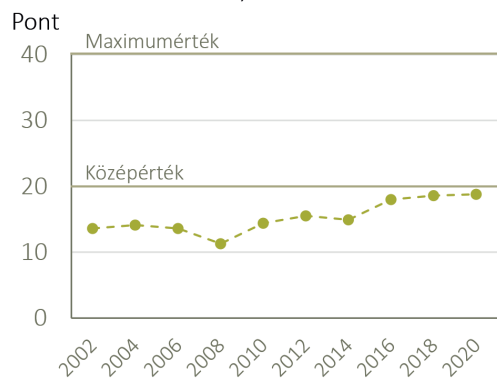

AZ EGYES INTÉZMÉNYEKBE VETETT BIZALOM MÉRTÉKE* MAGYARORSZÁGON, 2020 (pont)

0 = egyáltalán nem bízik 5 10 = teljesen megbízik

KÖZBIZALMI INDEX* ALAKULÁSA MAGYARORSZÁGON, 2002–2020

*Országgyűlés + pártok + politikusok + rendőrség bizalmi indexeiből képzett mutató.

Források

Digitális aktivizmus

- Burai Krisztina – Bene Márton (2021): Érzelmek húrjain. Politikai kommunikáció és állampolgári reaktivitás a közösségi médiában *Politikatudományi Szemle* 30 (1): 82–103.
- Czékmann Zsolt (2020): Az egyén és az állam kapcsolatának megváltozása az IKT hatására – az e-demokrácia fogalmi alapjai. *Miskolci Jogi Szemle* 1. különszám: 31–37.
- DataReportal (2022): *Digital 2022: Global Overview Report*.
- DataReportal (2022a): *Digital 2022: Hungary*.
- Eurostat (2019): *Individuals' level of digital skills (until 2019)*.
- Eurostat (2021): *Households – level of internet access*.
- Greijdanus, Hedy et al. (2020): The psychology of online activism and social movements: relations between online and offline collective action. *Current Opinion in Psychology* 35: 49–54.
- Kende Anna et al. (2014): A közösségi média szerepe a folyamatos részvételt igénylő politikai tüntetések fenntartásában. A 2013-as budapesti egyetemfoglalás szociálpszichológiai elemzése. *Alkalmazott Pszichológia* 14 (1): 163–188.
- NapoleonCat (2022): *Social media users in Hungary. January 2022*.
- NDI (National Democratic Institute) (2020): *Youth Attitudes on Politics and Democracy in Central Europe*.
- Szűts Zoltán (2018): *Online. Az internetes kommunikáció és média története, elmélete és jelenségei*. Budapest: Wolters Kluwer Hungary.
- Techopedia (2017): *Clicktivism*.

Elektronikus szavazás a választási eljárásokban

- Al-Maaitah, Sarah et al. (2021): E-Voting System Based on Blockchain Technology: A Survey. *2021 International Conference on Information Technology (ICIT)* 200–205.
- E-election taskforce report complete, includes 25 improvement proposals. *ERR News*, 2019. december 12.
- Jafar, Uzma et al. (2021): Blockchain for Electronic Voting System – Review and Open Research Challenges. *Sensors* 21 (17), 5874.
- Spinelli, Antonio (2021): One year into Covid-19: Paving the way to change in electoral policy and practice. Will it endure? *IDEA*, április 16.

Szerzői jogok a digitális térben

- Bartos Blanka (2020): Digitális jogkezelés. *Publicationes Universitatis Miskolcensis. Sectio Juridica et Politica* 1 (1): 267–280.
- Simon Dorottya – Lábod Péter (2020): *A szerzői jogi ágazatok gazdasági súlya Magyarországon 6*. Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatala.
- Szalay Klára – Polyák Gábor (2020): Sajtókiadók szomszédos joga – a tagállami átültetés kérdőjelei, jövőbeni szabályozási irányok. In: Polyák Gábor (szerk.): *Algoritmusok, keresők, közösségi oldalak és a jog – A forgalomirányító szolgáltatások szabályozása*. Budapest: HVG-ORAC. 234–254.
- WIPO – World Intellectual Property Organization honlapja.

Települési önkormányzatok és fenntarthatóság

- Baranyai Gábor – Csernus Dóra Ildikó (szerk.) (2018): *A fenntartható fejlődés és az állam feladatai*. Budapest: Dialóg Campus Kiadó.
- Civil Impact Nonprofit Közhasznú Kft. (2020): *Óbuda-Békásmegyer Fenntarthatósági Stratégiája 2020–2024*.
- Farkasné Gasparics Emese – Bába Karola (2020): Fenntartható önkormányzati gazdálkodás. In: Smuk Péter (szerk.): *Társadalmi fenntarthatóság. Fenntartható biztonság és társadalmi környezet tanulmányok I*. Budapest: Ludovika Egyetemi Kiadó. 627–643.
- ICLEI – Local Governments for Sustainability honlapja.
- KSH (Központi Statisztikai Hivatal) (2021): *A települési önkormányzatok főbb adatai, 2021. január 1*. STADAT.
- Polgármesterek Klíma- és Energiaügyi Szövetsége honlapja.
- Számadó Róza (2020): Inkluzív önkormányzat – a helyi társadalom, lakosság és gazdaság bevonása az önkormányzati feladatellátásba. In: Smuk Péter (szerk.): *Társadalmi fenntarthatóság. Fenntartható biztonság és társadalmi környezet tanulmányok I*. Budapest: Ludovika Egyetemi Kiadó. 729–736.
- Vienna Municipal Administration (2019): *Smart City Wien Framework Strategy. 2019–2050. Vienna's Strategy for Sustainable Development*. Bécs: Vienna Municipal Administration.

Fenntartható büntetőügy

- Aebi, Marcelo F. – Tiago, Mélanie M. (2021): *SPACE I – 2020 – Council of Europe Annual Penal Statistics: Prison populations*. Strasbourg: Council of Europe.
- SPP (Sustainability in Prisons Project) honlapja.
- Várkonyi Zsolt Kristóf (főszerk.) (2021): *Évkönyv. Büntetés-végrehajtási Szervezet 2020*. Budapest: Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnoksága.

Intézményekbe vetett bizalom

- European Commission (2021): *Public Opinion in the European Union. Standard Eurobarometer 95*. Spring 2021. Annex.
- KSH (Központi Statisztikai Hivatal) (2021a): *Bizalom alakulása régió és településtípus szerint*. STADAT.
- KSH (Központi Statisztikai Hivatal) (2021b): *Bizalom nem, korcsoport, iskolai végzettség, családi állapot és jövedelmi ötöd szerint*. STADAT.
- Szabó et al. (2021): *A magyar társadalom politikai értékei, identitásmintázatai, 2020. A magyar társadalom politikai percepciója, értékrendszere, politikai gondolkodásmódja és részvétele 2020 decemberében*. Budapest: TK PTI.